

MICHELANGELO PISTOLETTO

27 de gener - 29 de març del 2000

Michelangelo Pistoletto neix a Biella (Itàlia) l'any 1933. De formació autodidacta, a l'edat de catorze anys comença a treballar amb el seu pare, que era restaurador i pintor de frescos. És allà on Pistoletto aprèn les tècniques tradicionals del passat, així com també les avançades tecnologies per tractar els documents de la història de l'art. Als vint anys obre una agència de publicitat, al mateix temps que comença a treballar amb les seves primeres pintures. El fet de treballar en publicitat significa treballar amb imatges, i aquest fou també un aprenentatge important per a l'obra de Pistoletto.

DEL QUADRE AL MIRALL

Entre el 1956 i el 1960 realitza una sèrie d'autoretrats en els quals redueix, progressivament, el fons a una superfície monocroma, daurada o platejada al principi, i més tard envernissada de negre, fins arribar a convertir el quadre en una superfície metàl·lica polida. Aquestes primeres obres emmirallants porten per títol *El present*, títol que remet al concepte de temps històric, constant en la seva obra.

El març de 1962 vaig exposar a la Promotrice de Torí el primer quadre-mirall, titulat *El present*. L'home pintat avançava com si fos viu en l'espai viu de l'ambient, però l'autèntic protagonista era la relació d'instaneïtat que es creava entre l'espectador, el seu reflex i la figura pintada, en un moviment sempre "present" que concentrava alhora el passat i el futur, fins al punt de fer dubtar de la seva existència: era la dimensió del temps.¹

A partir d'aleshores Pistoletto substitueix la pintura per la serigrafia, utilitzant la reproducció fotogràfica per incorporar les imatges a la superfície reflectant del quadre. Aquests quadres emmirallants, que es presentaven recolzats a la paret, sense penjar, a més de mostrar la imatge que porten incorporada, reflectien també la imatge de l'espectador i de l'ambient on estaven situats, mostrant un present continu. De la posició del quadre, se'n deriva la substitució de la idea del quadre com a finestra, que té

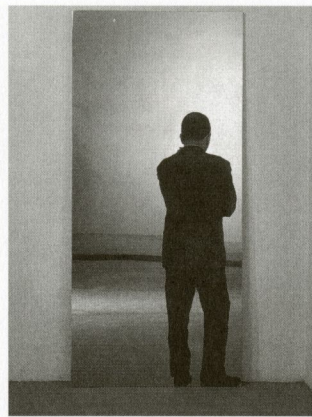

Figura umana, 1962. Paper pintat sobre acer inoxidable polit. 200 x 100 cm

els seus orígens en la pintura del Renaixement, a la idea del quadre com a porta, situat al mateix nivell que l'espectador i reflectint la immediatesa canviant del moment. Com ell mateix afirma:

Jo vaig fer descendir aquest home i el quadre senecer al nivell de terra, en vaig eliminar tot signe d'angoixa, li vaig fer posar el peu a terra, i com a conseqüència, vaig transformar l'espai que l'envoltava en superfície reflectora: el quadre, que era una finestra, es va convertir en porta. Una porta oberta a l'objectivitat visual de les coses en el món.²

A partir d'aquests moments el mirall es converteix, per a Pistoletto, en una font contínua de recerca. Amb el mirall no s'afegeix, sinó que es buida i, com explica el mateix artista:

en el buit passen coses, jo reflecteixo el buit perquè aquest s'ompli al màxim de possibles imatges. El mirall s'esdevé un autoretrat, l'autoretrat del món.³

En el mateix sentit de Pistoletto, altres artistes dels anys 60 utilitzaren el mirall en relació amb la fotografia, en lloc de la fotografia, o com una eina de la reproducció fotogràfica. Aquest és el cas, per posar un exemple significatiu, de l'obra *Mirror Displacements* de Robert Smithson, en la qual situa miralls enmig de la natura, tot reflectint-la. Pel que fa a l'ús de la fotografia, podríem trobar paral·lelismes entre Pistoletto i un artista com Dan Graham, en el sentit que ambdós la utilitzen com a procediment i no com un instrument per a la producció d'imatges independents, com faria un artista que es defineixi com a fotògraf. De fet, aquest procediment és aplicable a molts artistes que a partir de la dècada dels seixanta integraren de manera més o menys sistemàtica l'ús de la fotografia dins les seves pràctiques artístiques conceptuals. Aquestes actituds entren en sintonia amb les noves pràctiques artístiques de vocació crítica que ecllosionen de diferents maneres a les grans capitals artístiques, i que són indissociables de les agitacions socials i del debat polític d'aquest període. És el cas de l'art concep-

I plexiglas, 1964

tual, però també del minimalisme i les diferents versions de l'art pop. Aquestes pràctiques comparteixen, a pesar de les seves diferències, una voluntat de qüestionar els límits de l'autonomia artística, el que es tradueix en una crítica a l'espai del museu i a la idea de la pràctica de l'art com a producció d'objectes.

PLEXIGLAS: QUADRES TRANSPARENTS

L'any 1964 Pistoletto va presentar, a la galeria Gian Enzo Sperone de Torí, les obres *Plexiglas*, que són reproduccions fotogràfiques d'objectes retallats pels contorns i enganxats a planxes de plexiglàs, tal i com el títol de la sèrie indica. La reproducció d'objectes aïllats en panells transparents constitueix l'estadi intermedi entre els quadres emmirallants i l'objecte real en sí, representat per la sèrie *Oggetti in meno* (Objectes de menys). Si en els quadres emmirallants Pistoletto va passar de la representació pictòrica sobre una superfície metàl·lica a la reproducció fotogràfica sobre un mirall, en aquestes peces dona una passa més enllà tot substituint el reflex del mirall per la transparència del plexiglàs. Les peces de plexiglàs provoquen que la distinció entre imatge i realitat sigui ambígua i indefinida, ja que la imatge esdevé realitat en el moment en el qual l'espectador s'adona que el que realment percep és la paret o el terra, eliminant així tot il·lusionisme pictòric i trencant, metafòricament, les barreres de l'autonomia de l'art.

OGGETTI IN MENO

Entre els anys 1965 i 1966 Pistoletto realitza la sèrie dels *Oggetti in meno*, que sorgeixen de la voluntat de crear unes obres que transgredeixin voluntàriament la noció d'unitat estilística i per tant, vagin en contra dels imperatius del mercat artístic. De fet, els *Oggetti in meno* poden ser considerats com una resposta tant al pop art com al minimalisme americà i

concretament com a reacció a l'article *Specific Objects* que Donald Judd va publicar l'any 1965, on subratllava que una àmplia tendència de la producció artística contemporània era inclassificable dins de les categories tradicionals de pintura i escultura. Elaborats en la intimitat del seu estudi, els *Oggetti in meno* són un conjunt heterogeni d'obres que inclou pintures, fotografies i peces tridimensionals fetes amb ciment, vidre, fusta, metall o teixit, així com també objectes quotidians lleugerament alterats. Com el mateix Pistoletto diu:

Vull que el resultat, en comptes de dramatitzar-la, tranquil·litzi la meua relació amb el món exterior. Els treballs que faig no pretenen ser construccions o produccions de noves idees, ni tampoc ser objectes que em representin, i que jo imposaria o a través dels quals m'imposaria als altres: mitjançant aquests treballs m'allibero d'alguna cosa —no són pas construccions, són alliberacions. Jo no els considero pas com a objectes de més, sinó com a objectes de menys, pel fet que contenen una experiència perceptiva definitivament expressada.⁴

ARTE POVERA

Tot i que la majoria dels *Oggetti in meno* foren realitzats entre el 1965 i el 1966, alguns d'ells s'hi han afegit més tard. Aquests treballs assenyalen el punt de partida de l'*arte povera* (art pobre) tal i com Germano Celant el va definir l'any 1967 per a referir-se al treball d'una generació d'artistes italians que decidiren utilitzar tot tipus de materials modestos, barats o de desfeta en les seves escultures i instal·lacions. Entre aquests artistes figuren Mario Merz, Jannis Kounellis, Luciano Fabro, Marisa Merz, Giovanni Anselmo, Alighiero Boetti, Gilberto Zorio o Giulio Paulini, entre d'altres.

La sèrie de treballs més "*povera*" foren presentats per Pistoletto amb motiu de la clausura de la seva exposició a la Galleria Sperone de Torí, l'any 1967. Es tractava d'un esdeveniment realitzat amb caixes de cartró, vidres, sabó, cables elèctrics i bombetes. Durant tota l'exposició, Pistoletto només va presentar l'obra *Pietra miliare* (Pedra mil·liar) amb la idea d'assenyalar l'actualitat del moment i lloc de l'exposició, mentre que es decidia a obrir el seu propi estudi per a facilitar l'encontre amb els joves artistes de Torí. Només l'últim dia de l'exposició accedí a mostrar les seves pròpies obres. Amb aquesta actitud, Pistoletto posava ja de manifest el seu interès en fer de la pràctica artística un lloc de debat i reflexió, com després prendria forma amb el seu *Progetto Arte* (Projecte Art). L'estudi de Pistoletto es convertí, durant tot l'any 1968, en una mena d'espai polivalent on es podia escoltar música o sentir recitals de poesia, descobrir treballs d'artistes, veure pel·lícules, moltes activitats que, sense tenir una relació directa ni amb la pintura ni amb l'es-

cultura, participen en el procés de desmaterialització en el qual estan basades les pràctiques creatives de Pistoletto.

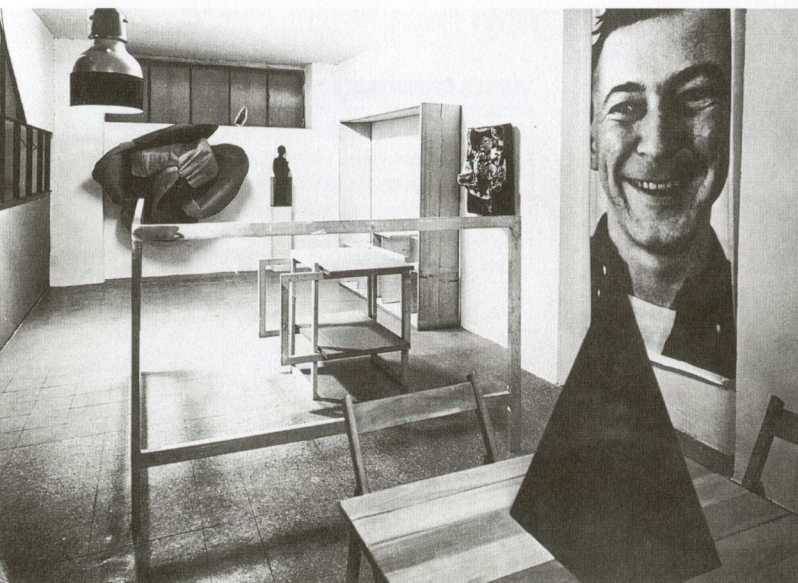
Ja que he “obert” el quadre a la presència i participació de tothom, per què no “obrir” un espai físic? ⁵

LO ZOO

L'any 1968, a la Biennal de Venècia, presenta l'obra *Collaborazione* (Col·laboració). És a partir d'aquí que neix *Lo Zoo*, un grup obert que proposa un intercanvi creatiu, de descoberta de la identitat de l'altre. *Lo Zoo*, actiu entre el 1968 i el 1970, estava format per gent provinent de diferents experiències artístiques i amb els quals Pistoletto va realitzar espectacles a diversos espais —al carrer, al teatre, a galeries— i a diverses ciutats europees. No es tracta d'acció purament teatral o de happening, sinó d'una activitat entre subjectes individuals basada en la idea de l'encontre, del diàleg creatiu amb artefactes i en llocs que no són especialment artístics. Altre cop, el punt de partida d'aquestes obres foren els quadres emmirallants, en els quals per primera vegada introdueix en el quadre la dimensió del temps i la presència de l'altre, dos elements reiteratius en l'obra de Pistoletto.

El pas dels quadres emmirallants al teatre -tot és teatre- em sembla senzillament natural... La participació del públic en el quadre ha esdevingut, doncs, altres formes de participació.⁶

En aquestes accions Pistoletto va experimentar amb formes de participació i acció col·lectiva, en sintonia amb les utopies comunitàries dels anys seixanta, que trobaren en l'acció lúdica i el ritual, vehicles d'expressió pública i interacció social amb aspiracions de transformació política.

Oggetti in meno, 1965/1966

Venere degli stracci, 1967. Marbre de Carrara, gases. 230 x 200 x 100 cm

L'UOMO NERO

L'any 1969 Pistoletto va escriure *L'uomo nero. Il lato insopportabile* (L'home negre, el costat insuportable), on parlava d'aquest personatge, que no és altre que ell mateix. Aquest llibre suposà tant una reflexió sobre l'activitat portada a terme pel grup *Lo Zoo*, com el punt de partida de moltes de les accions que va realitzar durant el decenni següent. A partir d'aquí va crear la instal·lació *L'ufficio dell'uomo nero* (L'oficina de l'home negre, 1969-1970), on Pistoletto construeix un entorn al personatge. Aquest projecte presenta una oficina amb els seus mobles, així com també ampliacions fotogràfiques en les quals apareixen els *Oggetti in meno*, instal·lats dins l'estudi de l'artista i un aparell de televisió en el qual es projecta el seu vídeo *Circumnavigazione* (Circumnavigació, 1970), en el qual també juga amb una superfície reflectant i amb la seva pròpia imatge.

Durant els anys setanta, Pistoletto va continuar amb els seus treballs, i es va traslladar a Berlín i als Estats Units. A aquesta època corresponen un conjunt d'intervencions i de treballs titulats *Divisione e moltiplicazione dallo specchio* (Divisió i multiplicació del mirall). De 1981 a 1983 realitza un conjunt de *Monumenti* (Monuments), concebuts com a fragments de memòria. Es tracta d'escultures fetes amb poliuretà i amb marbre. A partir de l'any 1985 realitza el cicle de la *Poetica dura* (Poètica dura), titulat també *Quarta generazione* (Quarta generació), en el qual la pintura es torna cada vegada més densa i en canvi l'escultura, arriba a extrems de gran lleugeresa.

PROGETTO ARTE

Des de l'any 1992 Pistoletto és professor de l'Acadèmia de Belles Arts de Viena, i viu entre aquesta ciutat i Biella. Per a ell, la potencialitat educativa de l'art és una qüestió central del seu treball,

Architettura dello Specchio, 1990

Mirall i fusta daurada. 4 unitats de 300 x 150 cm c/u. Col·lecció MACBA.
Fons d'art de la Generalitat de Catalunya.

i la tasca educativa és prioritària, seguint els principis de l'humanisme il·lustrat que l'alimenten. En aquest sentit, en el seu treball hi ha influències del *Lehrstück* —obra educativa— de Bertolt Brecht. Seguint aquesta idea, ha desenvolupat el *Progetto Arte*, que va ser anunciat en una “trobada-manifest” al palau Comunale de Pistoia l'octubre de 1994 i des de llavors s'ha anat desenvolupant a diverses ciutats com Munic, Viena, Torí i Biella.

El Projecte Art es fonamenta en la idea que l'art és l'expressió més sensible i integral del pensament, i ja és hora que l'artista assumeixi la responsabilitat de posar en comunicació totes les altres activitats humanes, de l'economia a la política, de la ciència a la religió, de l'educació a la tolerància; en resum, totes les instàncies del teixit social.⁷

El *Progetto Arte* és un taller obert a l'intercanvi de diferents experiències on hi participen, a més dels estudiants, filòsofs, sociòlegs, artistes o teòrics de temes tan diversos com l'arquitectura, la moda, el mercat o l'economia. L'obra personal de Pistoletto defineix, d'alguna manera, l'esperit del *Progetto Arte*.

A la darrera edició de *Documenta* (Kassel, 1997) es presentava la història del *Progetto Arte* i també la última de les propostes amb les quals treballa actualment el grup: *Segno Arte* (Signe Art). El projecte *Segno Arte* és un treball de reflexió sobre la identitat única de l'individu i el públic participant era convidat a dissenyar i registrar per ordinador la propietat intel·lectual d'un signe propi com a marca de la seva identitat.

NOTES

1. MICHELANGELO PISTOLETTO “Objectes de menys” a *Michelangelo Pistoletto*. Barcelona: MACBA-ACTAR, 2000, pàg. 71-73.
2. MICHELANGELO PISTOLETTO “Llibre” a *Michelangelo Pistoletto*, Op. Cit. pàg. 165-169.
3. PÍA JARDÍ. “Autoretrato del mundo”. *Lápiz*, n. 141, març 1998, p. 19.
4. MICHELANGELO PISTOLETTO “Objectes de menys” a *Michelangelo Pistoletto*, Op. cit., pàg. 71-73.
5. *Michelangelo Pistoletto. Azioni materiali*. Innsbruck: Galerie im Taxispalais; Colònia: Walter König, 1999, p. 224
6. *Ibidem*, p. 222.
7. MICHELANGELO PISTOLETTO, “Projecte Art”, a *Michelangelo Pistoletto*. Op. Cit., pàg. 163-164.

PER A MÉS INFORMACIÓ US SUGGERIM

Michelangelo Pistoletto. Barcelona: MACBA-ACTAR, 2000.
Michelangelo Pistoletto. Azioni Materiali. Innsbruck: Galerie im Taxispalais; Colònia: Walter König, 1999.
Michelangelo Pistoletto. “Il segno arte”. Thiers: Centre d'art contemporain de Thiers, Centre d'art contemporain de Vassivière, Musée départemental de Rochechouart, 1994.
Michelangelo Pistoletto e la fotografia. Porto: Fundação de Serralves; Rotterdam: Witte de With, 1993.
Michelangelo Pistoletto: gli oggetti in meno, lo specchio, la gabbia. Die Minus-Objekte, Spiegel, Gitter. Hamburg: Deichtorhallen Hamburg, 1992
Michelangelo Pistoletto: L'Architettura del mirall. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, 1990.
Pistoletto. Division and Multiplication of the Mirror. Nova York: P.S. 1; Milà: Fabbri Editori, 1988.

Durant els mesos que l'exposició estigui oberta al públic, aquests llibres es poden consultar a l'Espai de Lectura de la planta 0 del Museu i després a la Biblioteca del MACBA.

VISITES COMENTADES

Aquest material està pensat per a ús del professorat que vulgui visitar l'exposició amb un grup d'estudiants en visita comentada.
PER CONCERTAR VISITES COMENTADES CAL TRUCAR AL TEL. 93 412 14 13 DE DILLUNS A DIVENDRES (EXCEPTE DIMARTS) DE 10 A 14 h

Coordinació: Antònia Maria Cerdà.
Tel. 93 412 08 10 (ext. 382)
educacio@macba.es

**MAC
BA** Museu d'Art
Contemporani
de Barcelona

Plaça dels Àngels, 1
08001 Barcelona
Tel.: 93 412 08 10
Fax: 93 412 46 02
www.macba.es

Horaris:
Feiners, 11 a 19.30 h
Dissabtes, de 10 a 20 h
Diumenges i festius,
de 10 a 15 h
Dimarts tancat

Visites guiades:
Dissabtes, a les 18 h
Diumenges, a les 11 h